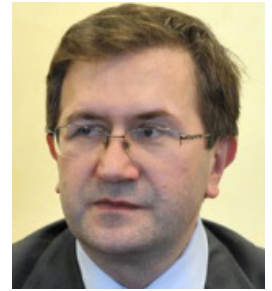


Uvodnik



Na početku 2017. godine rezultati privrede Srbije su u nekoliko oblasti pogoršani – privreda aktivnost je usporena, dok su spoljni deficit i inflacija povećani. Ocenjujemo da je rast spoljnog deficita i inflacije uglavnom rezultat cikličnih faktora koji se odnose na kretanje cena na svetskom tržištu, pa su stoga ova pogoršanja privremena. Međutim, usporavanje rasta privrede posledica je opštih institucionalnih slabosti koje su se u ekstremnom obliku ispoljile u elektroprivredi. Srbija je i na početku ove godine ostvarila dobre rezultate u oblasti javnih finansija, kao i određena poboljšanja na tržištu rada. Značajniji napredak u reformama je izostao, između ostalog zbog održavanja predsedničkih izbora. Učestali izbori u Srbiji imaju znatno negativnije posledice, nego u zemljama u kojima postoji funkcionalna tržišna privreda.

Privreda Srbije je u prvom kvartalu ostvarila rast od 1,2% međugodišnje, što je najniža stopa rasta u poslednjih godinu dana i jedna od najnižih stopa rasta u Evropi u tom periodu. Mada još uvek postoji mogućnost da se u preostalom delu godine ubrza rast i dostigne planirana stopa od 3%, propuštena je šansa da rast u ovoj godini bude veći od planiranog, kao što će to biti slučaj sa mnogim zemljama u Evropi. Stoga ćemo u ovom Uvodniku detaljnije analizirati uzroke usporavanje rasta privrede na početku tekuće godine.

Uzroci usporavanja privrednog rasta mogu da budu kretanja u međunarodnom okruženju, neekonomski unutrašnji faktori ili slabosti u ekonomskoj politici i privrednom ambijentu. Uticaj kretanja privredne aktivnosti u velikim zapadnoevropskim privredama na male otvorene privrede u centralnoj i istočnoj Evropi je relativno snažan. Rast zapadnoevropskih privreda po pravilu prati još brži rast privreda u centralnoj i istočnoj Evropi, dok recesija u zapadnoevropskim privredama dovodi do recesije u zemljama centralne i istočne Evrope. Tokom poslednje velike ekonomske krize koja je počela 2008. godine najpre je opala privredna aktivnost u zapadnoevropskim zemljama za 4,4%, da bi potom došlo do pada BDP u zemljama centralne i istočne Evrope u 2009. godine od čak 5,1%, a u Srbiji za 3,6%. Međutim, na početku ove godine evropske privrede se nalaze u ekspanziji, a rast koje ostvaruju je najviši od 2008. godine. Visok rast je prisutan u skoro svim evropskim zemljama, pa je tako petnaest starih, razvijениh članica EU u prvom kvartalu ostvarilo rast od 2,3%, što za ovu grupu zemlja predstavlja solidan rezultat. Članice EU iz centralne i istočne Evrope u prvom kvartalu ostvarile su još snažniji rast koji u proseku iznosi 4,1%. Od svih evropskih zemalja niži rast od Srbije u prvom kvartalu ostvarile su samo Makedonija, Grčka i Švajcarska. Prema tome, privredna kretanja u međunarodnom okruženju ne mogu nikako da budu uzrok snažnog usporavanja privredne aktivnosti u Srbiji u prvom kvartalu ove godine.

Usporavanje privredne aktivnosti moguće je i zbog neekonomskih faktora, kao što su prirodne nepogode, politička nestabilnost i dr. Velike poplave tokom 2014. godine direktno su uticale da privreda Srbije u toj godini ostvari pad, a poplave su uticale negativno i na privrede Bosne i Hercegovine i Hrvatske. U drugim godinama jake suše su izazvale pad poljoprivredne proizvodnje u Srbiji za 10% i više, što je imalo za posledicu usporavanje privredne aktivnosti u tim godinama. Međutim, tokom prvog kvartala ove godine u Srbiji, kao i u drugim zemljama regiona, nisu registrovane prirodne nepogode takvih razmera da bi uticale na kretanje privredne aktivnosti. Pokušaji da se usporavanje privrede tokom prvog kvartala objasne hladnoćom koja je vladala tokom januara su krajnje neutemeljeni, jer su slične vremenske prilike vladale i u drugim zemljama u okruženju, a one su uprkos tome ostvarile snažan rast. Tako, na primer Hrvatska je ostvarila rast od 2,5%, Bugarska od 3,9, Mađarska od 4,1%, a Rumunija od čak 5,7%. Jedina zemlja u regionu, koja je u prvom kvartalu ostvarila slabije rezultate od Srbije je Makedonija, ali se oni mogu objasniti unutrašnjim političkim problemima, a ne vremenskim prilikama.

Sa obzirom na to da su ekonomski trendovi u međunarodnom okruženju povoljni, a nije bilo većih prirodnih katastrofa i društvenih konflikata, ostaje da se ispita da li uzroci usporavanja privreda mogu naći u ekonomskoj politici i slabostima privrednog ambijenta. Traženje uzroka usporavanja rasta privrede u ekonomskoj politici i privrednom ambijentu na prvi pogled može da izgleda iznenađujuće jer je Srbija tokom prethodne dve godine značajno smanjila fiskalni deficit, inflacija je niska i stabilna, kamatne stope su na istorijskom minimumu.

Osim toga sprovedene su određene reforme, kao što su liberalizacija tržišta rada, efikasnije odobravanje građevinskih dozvola, pojednostavljene su neke administrativne procedure, zbog čega je Srbija tokom poslednje dve godine napredovala za 19 mesta na rang listi uslova poslovanje Svetske banke. Dobri rezultati u uspostavljanju makroekonomske stabilnosti, naročito u fiskalnoj konsolidaciji, kao i određeni napredak u reformama, dobijaju pozitivne ocene međunarodnih finansijskih organizacija, investitora i većine domaćih i stranih analitičara. Iako bi se moglo diskutovati o nekim detaljima u fiskalnoj i monetarnoj politici, teško bi se razlozi usporavanja privrede mogli naći u njima. Stoga ni eventualni pokušaji da se rast pokrene ekspanzivnom fiskalnom i monetarnom politikom ne bi dali trajnije rezultate.

Za dugoročno održiv rast osim makroekonomske stabilnosti potreban je dobar privredni ambijent, odnosno bolji kvalitet propisa kojim se reguliše poslovanja privrede, ali što je

još važnije potrebna je doslednost u njihovoj primeni. Važno je se adekvatno regulišu nezavisnost sudstva, rad katastra, procedure javnih nabavki, politika konkurencije, izbor menadžmenta u javnim preduzećima, politika napredovanja u administraciji i dr. ali je mnogo važnije da se propisi striktno primenjuju u praksi. Privredni ambijent obuhvata i kvalitet infrastrukture, raspoloživost obrazovne radne snage, političku stabilnost, dobre odnose sa svetom i dr.

Usporavanje privredne aktivnosti tokom prvog kvartala je najdirektnije vezano za loše upravljanje javnim preduzećima koje se imalo za posledicu visok pad proizvodnje uglja i struje. Loše upravljanje EPS-om je direktno uticalo na to da rast BDP Srbije u prvom kvartalu bude 1,2% umesto 2%. Pri tome je loše upravljanje posledica institucionalnih aranžmana prema kojima se na ključna mesta u javnim preduzećima i državnoj upravi postavljaju partijski aktivisti, a javna preduzeća koriste za obavljanje socijalnih funkcija, finansiranje stranaka i privilegovano lično bogaćenje. Dakle, problemi u energetici su manifestacija sistemskih slabosti privrede Srbije, a ne vanrednih okolnosti, kao što su velike hladnoće tokom januara. Sistemski problemi prisutni u EPS-u u većoj ili manjoj meri postoje i u drugim javnim preduzećima, pa stoga ne bi bilo iznenađujuće da se i u njima pojave slični problemi. Prema proceni Evropske banke za obnovu i razvoj Srbija sa Albanijom deli poslednje mesto prema napretku u restrukturiranju i kvalitetu upravljanja javnim preduzećima od svih zemalja centralne i istočne Evrope. Pri tome Srbija u ovoj oblasti nije ostvarila napredak od 2005. godine. Međutim, i da nije bilo problema u EPS-u Srbija bi ostvarila rast od 2%, što je duplo niži rast od proseka zemalja centralne i istočne Evrope, a to ukazuje da postoje i druge prepreke koje ometaju rast njene privrede.

Osim lošeg upravljanja javnim preduzećima u Srbiji postoje drugi fundamentalni problemi, koji sputavaju privatno preduzetništvo, a time i rast privrede, kao što su slaba zaštita svojine i ugovora, visoka opterećenost privatnog sektora komplikovanim procedurama, visoka korupcija, slaba politika konkurencije, itd. U takvom okruženju preduzetnici veliki deo vremena i novca troše na uspostavljanje veza sa političarima i državnim činovnicima umesto da se posvete usvajanju novih tehnologija, osvajanju novih tržišta, pronalaženju jeftinijih izvora finansiranja i dr. Sa stanovišta društva aktivnosti koje su vezane za lobiranje i korupciju su potpuno beskorisne i predstavljaju čisto rasipanje resursa. Privilegovani status nekih privrednika grubo narušava konkurenciju koja predstavlja osnovni pokretač privrednog razvoja. U kojoj meri su uslovi privređivanja u Srbiji neravnomerni vidi se po tome što država nekim privrednicima daje visoke subvencije za investicije, dok drugima postavlja ograničenja i prepreke koji mogu da se prevaziđu podmićivanjem državnih funkcionera i partijskih aktivista. Narušavanje konkurencije je prisutno pri sklapanju poslova sa državom i javnim preduzećima, pri dobijanju dozvola i saglasnosti, rešavanju sporova i dr.

Prethodno navedene slabosti su blisko povezane sa niskim efikasnošću državne administracije. Prema podacima Svetske banke Srbija se u 2015. godini nalazila na 119. mestu u svetu po efikasnosti upravljanja od strane države, a pri tom u ovoj oblasti nije bilo napretka tokom prethodnih godina. Kad je

u pitanju kvalitet upravljanja, država Srbija loše stoji po svim pokazateljima Svetske banke jer ni po jednom nije plasirana bolje od 110. mesta u svetu, a naročito je loše plasirana prema efikasnosti državne administracije, kvalitetu propisa i vladavini prava (poštovanju propisa). Prema kvalitetu upravljanja države Srbija je plasirana na pretposlednjem mestu među zemljama centralne i istočne Evrope, slabiji rezultat ima samo Albanija. Slične slabe ocene Srbija dobija i od Svetskog ekonomskog foruma – gde se po nivou konkurentnosti nalazi na 90-tom mestu u svetu. Podaci Svetskog ekonomskog foruma ukazuju na loše upravljanje od strane države, visoku korupciju i dar. ali i na loše stanje drumske i železničke infrastrukture, neefikasnu zaštitu konkurencije, nerazvijen finansijski sektor, nesposobnost da se kreiranju inovacije i dr. Neefikasnost državne administracije i javnih preduzeća je naročito vidljiva pri realizaciji javnih investicija, koje već godinama ne prelaze 3,5% BDP. Odlaganje završetka Koridora 10 sa kraja 2015 na kraj 2016, a potom na kraj 2017 godine i konačno na sredinu 2018. godine predstavlja primer neefikasnosti države u realizaciji javnih investicija. Pri tome je efikasnost u izgradnji puteva poslednjih godina poboljšana, i ona je verovatno veća od efikasnosti u realizacije drugih javnih investicija.

Sintetički odraz slabosti privrednog ambijenta u Srbiji je niska stopa ukupnih (privatnih i državnih) investicija koja ne prelazi 20% BDP. Odgovornost za to je prvenstveno na strani države, koja sama malo i neefikasno investira, a pri tome je kreirala privredni ambijent koji je nepovoljan za privatno preduzetništvo. Pri tome bi investicije bile i niže da nisu stimulisane visokim državnim subvencijama. Sa tako niskim investicijama Srbija ne može da računa na brz privredni rast od 4-5%, a time ni na postepeno otklanjanje istorijskog zaostatka u nivou razvijenosti za zemalja centralne i zapadne Evrope.

Visok rast privrede, uz zadržavanje fundamentalnih slabosti privrednog ambijenta, je moguć samo u kratkom vremenskom periodu i u relativno skromnom obimu. Takav privremeni rast se može ostvariti visokim rastom tekuće potrošnje, subvencijama i dr. ali takav rast povećava fiskalni i spoljnotrgovinski deficit, čime se pogoršava makroekonomska stabilnost što povratno negativno utiče na rast privrede u budućnosti. Snažan privredni rast moguć je samo uz visoke investicije kojima se povećavaju proizvodne mogućnosti privrede, a takav privredni rast stvara realnu osnovu za dugoročno održivo povećanje potrošnje i standarda građana. Međutim, u tržišnoj privredi za visoke investicije je nužan dobar privredni ambijent u čijoj izgradnji Srbija vrlo sporo napreduje. Ukoliko se u narednim godina privredni ambijent znatnije ne unapredi Srbije će birati između makroekonomske stabilnosti bez značajnog rasta na, jednoj strani, i naizmjenične smene dugoročno neodrživog rasta (generisanog tražnjom i subvencijama) i kriza, na drugoj strani. Inače Srbija je u svojoj ekonomskoj istoriji, kao samostalna zemlja ili kao deo Jugoslavije, nekoliko puta nakon uspešno realizovanih programa makroekonomske stabilizacije, ponovo ulazila u periode nestabilnosti jer su izostajale reforme privrednog ambijenta.